

***Azizim, güzel atlar güzel şiirler gibidirler
Öldükten sonra da tersine yarışılar, vesselam!***

Bunları Ece Ayhan, "Zambaklı Padişah"ta yazdıydı. Toplumun kurtulmaya kalkışan ve gelgeç olması gerekirken kalıcılaşan politikalar, güzel atlar gibidir, güzel şiirlere benzer; hedeflediğinin tersi yöne gider.

Para değerdir, sermayeyse artan değerdir. Sermaye, para biçimine ancak nihayetinde başka bir biçime dönüşmek üzere girer. Bulunmuş paranın sermayeleşeceğinin garantisi yoktur. Sermayeleşemezse artmayı geçtim, -hazıra dağ dayanmaz- çarçur edilip erir gider.

Para aramayı, teşvik vermeyi, asıl çözümü görmezden gelip hülyalı akla çözüm diye gözüken ne varsa hemen heyecanla uygulayıp çöktükçe çökmeyi bırakıp bir bakıla. Nasıl tersine yarışır atlar?

Türkiye ekonomisi, şimdi, 2020 Aralığında varolan koşullarda ödeyebileceğinden fazla borçlu durumdadır. Boşaltılabılenden daha fazla su alan bir gemi gibidir. Nihayetinde ekonomi bu, gemi değil, öyle kolay kolay "batmaz" ama yol alamaz, istenen tarafa dönemez, tali işler asli işlerin önüne geçer, suya düşeni, içeride boğulanı, sakatlananı çok olur.

Ekonomiye gelen bir dönemlik şoku dengelemek için fiyat artışları konusunda gerçek durumdan farklı intiba oluşturulabilir. Kısa ömürlü olduğunda -ahlaken tartışmalı olsa da- etkili olabilir. Ancak bu güzel politikalar bir şoka tepki olarak değil, ekonomik bir sorunu çözmek için kullanılıyorsa hedeflediğinin tersi sonuçlar verir, sorunu çözmektense derinleştirir. Kısa ömürlü olduğunda güzel olan ekonomik politikalar, sürgit uygulandığında ölü atlar gibi oluverir.

Tablo: Farklı büyüme ve enflasyon hesapları

	1999	2019	20 yıllık toplam artış oranı	yıllık ortalama artış oranı

I	Saymaca GSYH	107,164	4.272,53	3886,91%	20,24%
II	Dolar cinsinden saymaca GSYH	256,485	743,708	189,96%	5,47%
III	ABD GSYH deflatörü	76,37	112,388	47,16%	1,95%
IV	Gerçek GSYH	686,024	1.746,36	154,56%	4,78%
V	Dolar cinsinden gerçek GSYH*	3,36	6,62	97,03%	3,45%
VI	GSYH deflatörü	15,62	244,65	1466,18%	14,75%
VII	SAGP'sinin ima ettiği ortalama fiyatlar**	31,91	645,66	1923,45%	16,23%

Kaynak: International Monetary Fund, World Economic Outlook Database, October 2019

* II / III

** I / V

Tablonun ayrıntılı çözümlemesine girmeyeceğim. Anlamı kısaca şu; ilgili iktisat kuramına (satın alma gücü paritesine) göre, Türkiye'de fiyatlar 1999'dan 2019'a kadar yaklaşık 20 katına çıkmışken resmi istatistiklere göre bu artış yaklaşık 16 katına kadardır. Kurama göre fiyat artışı, resmi istatistiklerdekenden yaklaşık bir çeyreklik fazla olmalıdır. Kuramın kuvvetli versiyonu, verilere uygun olmamakla birlikte, zayıf versiyonları özellikle uzun dönemdeki değişimler için genellikle kabaca uygundur. Resmi istatistiklerdeki tarafgirliğin daha isabetli tahmini için daha ayrıntılı çözümler yapılmalıdır; ancak buradaki hesaplamalar, varolan koşullarda en iyi yakınsamadır.

Dönemlik şokların sonucu olan fiyat artışlarıyla mücadele için uygulanacak güzel politikalar olabilir. Şoktan değil ekonomide bulunan bir sorundan dolayı fiyatlar artıyorsa güzel politikalar, Ece Ayhan'ın deyişiyle, ölü güzel atlar gibidir. Bir sorun olduğunda nasıl ki beden mücadeleye başlar ve bu mücadelenin yan etkisi olarak ateş yükselir, mide bulanır, baş ağrırsa; ekonomide de enflasyon olur, işsizlik artar ve benzeri anomaliler ortaya çıkar. Bu ekonominin sorunla mücadele biçimidir; enflasyonu, işsizliği, döviz kurundaki artışları ve benzeri semptomları azaltmak ancak asıl sorunla mücadelenin yanı sıra, bunların düzeltici etkileri engellenmeden yapılır.

Türkiye ekonomisi şoklarla karşı karşıya olduğundan dolayı değil, kronik sorunları bulunduğundan çeşitli semptomlarla karşılaşılıyor. Örneğin, 1970'lerden bu yana enflasyon oranı makul bir düzeye hiç düşmedi. Ekonomi kendini sağaltmaya çalışıyor ancak "semptomlarla mücadele ediyoruz" diye diye sağaltım düzenli olarak engelleniyor.

Son zamanlarda yeniden döviz kurundaki artışla ve enflasyonla mücadele ediliyor edilmesine de kullanılan güzel ama ölü politikalar. Döviz kurunda artış olmuyorsa, enflasyon yüzde yirmi beşin altında sergileniyorsa güzeldir ama bu bir başarı değildir, aksine sorunları yaratan koşulların daha da kötüleştirilmesidir.

Nedir Türkiye ekonomisinin temel sorunu?

Temel sorun, uluslararası borçlanma gibi görünüyor, 2020'lerin başında; Türkiye ekonomisine uygun koşullarla uluslararası borç gelmiyor; gelen de yalnızca varolan borçlanma sorununun köklerini besleyip sağlamlaştırıyor. Halbuki Türkiye ekonomisinin 2013 yılı milli geliriyle bu borçlanma düzeyi dert olmazdı. O zamandan 2019 yılına milli gelir 2008 yılındaki düzeyin altına düştü ki bu durum uluslararası piyasalarda kabul görecektir değer yaratılmadığının yanı sıra kısmen 2013 yılı milli gelirinde balonlaşma olduğuna da işaret eder.

Türkiye ekonomisinin geçici olarak, uluslararası kabul görecektir değer üretimine yatırılmak üzere daha fazla borçlanmaya gereksinimi var. Halbuki Türkiye ekonomisini varolan haliyle bir süre daha yürütmek için borç aranıyor. Ne diyeyim? Sorunu bir süreliğine görünmez kılacak ve bu sürede daha da derinleştirecek güzel ama ölü politikalar.

Evet asıl sorun borçlanma da değilse nedir?

Önce ölü güzel politikalar konusuna bir ekleme daha yapayım. Genellikle kullanıldığında "faşist" sözcüğünün estetik bir değeri vardır; sözün nesnesine değil sözcüğü kullanan özneye dair garip bir ruh haline karşılık gelen enformasyon içerir. Burada daha teknik bir biçimde kullanıyorum; faşizm, devletin asli işlevlerini toplumun arzuladığı biçimde yerine

getirmesini sağlaması gereken devlet yöneticilerinin -devleti hiçe sayıp- toplumu biçimlendirip yönetmeye kalkışmaları halidir. (Toplumun devrimsel bir dönüşüme başladığı koşullarda yeni düzene geçiş için yapılanlar, genellikle faşistler tarafından yanlış biçimde faşizm diye nitelenir. Neyse konumuz bu değil.) Faşistce uygulanan ne varsa “üretim” bakımından ne kadar güzelse değer üretimi bakımından o kadar ölüdür; peşinen daha ta en baştan tersine işler.

Değer üretiminin, herhangi bir madde ve süreç üretimiyle karıştırılmaması gerekir. Üretilen madde ve sürecin değeri olması gerekmez. Değer üretimi başkasının kullanımı için üretimdir. “Üretim... Üretim...” diye çığırkanlık yapmanın alemi yok. Talebi olan madde ve süreçler, ürün olur ve ancak bunların üretimi, değer üretimidir. Türkiye'nin madde ve süreç üretiminde hiç sorunu olmadı; sorun talebini bulup ya da oluşturup karşılayacak üretimde, değer üretiminde. Türkiye ekonomisinin temel sorunu, tüm koşullar uygunken bile ek değer yaratıp gelişmemesi, yarattığı sanki-değerlerin ne içeride ne dışarıda benimsenmesidir.

Borçlanma konusunu kısaca geri dönersem; IMF verilerine göre, 2013'te 950 milyar dolar olan GSYH 2019'da 744 milyar dolara düştü. 2013'teki GSYH düzeyinde varolan borçlanma bir sorun yaratmayacak düzeydeydi. Ondan sonra gelen ve sürüp giden ekonomik düşüş, önce geçici bir sarsılma olarak algılandı ve borçlanma sorun olarak görülmedi. Giderek sorun haline gelen borçlanma, geleceğe hülyalı bakışlarla görülmez hale geldi. Nihayetinde artan ve yapısı bozulan borç, bir sorun olarak olanca ağırlığıyla hissedilmeye başladığından beri, hülyayla gerçeklik arasında gidip geliniyor.

Ekonomik düşüşte, pilotaj hatası reddedilemez açıklıktır. Ancak asıl sorun, sorumluluklarını kabul etmemekte ısrarcı olan sorumlular hala hülyalı bakışı beslemeye çalışadursun bu sorumsuzlar da dahil olmak üzere yozlaşmanın döngü düzen içinde toplumsal olarak ürüyor olmasıdır.

2001'den 2008'e kadar, olağanüstü bir yükseliş gerçekleşti. Bu durum, Türkiye'de hızlı yükselişlerin mümkün olduğunu göstermekle birlikte, sonraki gelişmeler özellikle o dönemki

yükselişin sağlıklı olmadığını kanıtladı. Yükseliş, sonraki düşüşlerin nedenlerini de içinde barındırıyordu.

Döngü düzen içinde mümkün yükselişin gerçekleştirmiş gibi olduğu andan itibaren baltalanmasını sağlayan toplumsallıklar, çok eskilere uzanıyor. Bugün yaşananın somut olarak nasıl gerçekleştiğine bakıldığında iki temel çarpıklık, öne çıkıyor. Birincisini, takunyalıların 1967’de DPT’yi işgaliyle başlatabileceğim, vergi ve teşviklerdeki çarpıklık oluşturuyor. İkincisi de, “[DİSK-AR’dan yeni kitap: Emeğe Karşı Sermaye Darbesi: 12 Eylül İşçi Haklarını Nasıl Yok Etti?](#)” diye tanıtılan kitapta anlatılmış, biraz. “Biraz” diyorum çünkü daha neler var neler.

Sermayecilik, girişimcilerin, işverenlerin diken üstünde olduğu, çalışanların gönencinin arttığı dönemlerde serpilip gelişir. İşverenler kendilerini güvende hissediyorlarsa, çalışanların gönenci artmıyorsa sermayecilik tekliyor demektir. İthalatla büyüdüğü, rant artırarak kalkındığı, dengesizliklerini borçlanmayla aşabildiği düşünülen Türkiye ekonomisi, sermayeci gelişmeyi benimsemiş görünse bile döngü düzen içinde hep sermayeciliğe çelme takan bir ekonomi oldu.

24 Ocak’tan bu yana iki kapsamlı ekonomik kalkınma hamlesi yapıldı. Her ikisinin de sonucunda Türkiye ekonomisi, dünya ekonomisi içinde geriledi ve çıkmaza sürüklendi. 1967’den beri ne yapıldıysa tam tersi yapılmalıydı. Kimin sözüne itibar edilip kimin sözünün tam tersi yapıldıysa bunun tam tersi olmalıydı. Kimin kökü kazınmaya kim gürbüzleştirildikçe gürbüzleştirilmeye gayret edildiyse... Tam tersi değilse de ne kök kazınmaya ne de gürbüzleştirmeye çalışılmalıydı. Geçen geçmiş, o konuda yapılacak bir şey yoksa bile yinelemeden kaçınılabilir. Hatalar kabullenilip Türkiye’nin düzenli ekonomik döngüsünü çözümleyip bir saptama olarak sunduğum “[Ülkemin Kaçan Gönenci](#)” adlı kitabımdaki modele göre önümüzde duran yeni kalkınma hamlesinde aynı hatalar yinelenmese bari. Umut görünmüyor. Olsun, belli olmaz.

“İthalatla kalkınma olur mu” diye değil “ithalatsız kalkınma mümkün mü” diye sormak

gerek. Evde satılacak ne varsa satıp iyi bir iş için gerekli satın alma ve ödemeleri yaptın diyelim. Yatırımın ürünleri geldikçe elden çıkardıklarının daha iyisini aldığın gibi sonra düzenli ek gelir de elde edersin. Şiir gibi. Güzel. Eldekileri bir bir elden çıkarıp keyfine harcama ve yüksek getiri hülyasına kapılıp zararına yatırım yapman da olası. Benzetmek gibi olmasın ama Türkiye ekonomisi böyle işliyor. İthalat, tüketime gidiyorsa ya da ekonomik yatırımlara değil de rüya gibi yatırımlara gidiyorsa kalkınma getirmediği gibi, eldeki varlıkların ecnebilere aktarılması anlamına gelir. Zenginlik hissi yaşanadursun varlıklar elden çıkar ve aslında fakirleşilir.

Kira geliri, rant, sahibinin iktisadi etkinliklerine bağlı değildir, bölgesindeki ya da alanındaki iktisadi etkinliğin artmasıyla artar, azalmasıyla azalır. Rantın vergilendirilmesinin, rant getiren varlığın ne arzını ne de talebini etkilediğinden dolayı sermayeci piyasa ekonomisinde en uygun vergi olduğu en azından Ricardo'dan beridir bilinir.

Rant projesi de denilen projelerle, rantın artırılması hedeflendiğinde, bunlar iktisadi etkinlikleri artırmaz, gerçekleşmesi için hedeflenmeyen iktisadi etkinliklerin artması gerekir. Rant projeleri, hülyalara gebedir. Bir yandan, rant diğer gelirleri daralttığından diğer iktisadi etkinlikleri boğar. Diğer yandan uygulandıklarında gerekli iktisadi etkinlikler hazır değildir, hedeflendiğinden az kira geliri getirecek varlıkları üretir. Hülyanın gerçekleşmesinde ısrarcı olma, bir yandan bu varlıkların atıl kalıp sermaye kazançlarıyla varlıklarını sürdürmelerine, diğer yandan değer üretiminden kısılan yatırımların buralara gelir olarak aktarılmasına yol açar. Rant artışının hedeflenmesi yerine, değer üretiminin artırılması hedeflendiğinde, ekonomik etkinlikler daha hızlı ve düzgün büyüdüğü gibi bunlara bağlı olarak rant gelirlerinin hem düzeyleri, hem de gelir içindeki payı artar.

Doğrudan hedeflenen rant projeleriyle ekonomi değil, ancak hülyalar büyür. Sermayeci toplumlarda değer üretiminin artmasını sağlayamamaları halinde rantta yoğunlaşma başlar. Bu, sermaye artışına ya da zenginlik artışına değil, zenginliğin ve gelirin paylaşımı mücadelesine karşılık gelir. Teknolojik gelişme ve yeni yaşam tarzlarının geliştirilmesi yoluyla sermayeci bir sığrama yaşanmaya başlandığında paylaşım mücadelesinde,

dolayısıyla ranta dayalı hülyalarda gerileme olur. Türkiye’de hülyalar, ekonomik değerlendirmelere hep baskın geldi, gelir.

“Mercimekte ekim zamanı ithalat vergisi düşürüldü, çiftçi endişeli” başlıklı yazıdan öğrendiğim kadarıyla mercimek fiyatları artmak üzereydi ki ithalat vergisi düşürüldü. Mercimek deyip geçme markette baktım, yanılmıyorsam Kanada’dan ithal edilmiş ama mercimek demeye bin şahit lazım. Mahallede bakliyat da satan bir dükkanda doğru dürüst mercimek vardı, daha pahalıya elbette. Bir başka dükkanda da vardı ama çok daha pahalıydı. Mercimeği neredeyse yarı fiyatına marketten alabiliyoruz, ama kalitesiz. Markette fiyatı, kalitesi düşe düşe sabit kalıyor. Mercimek, aynı mercimek değil. Daha önce piyasaya sunulan mercimeğin fiyatı iki katına çıkarken, marketteki mercimeğin fiyatı hiç değişmiyor. Fiyat artışı almış başını giderken markette göremiyoruz. Hayır, burada konum enflasyon nasıl saklanır, küçülme nasıl büyüme diye görüntülenebilir değil.

Bir cep telefonu alacaktık. Bana değil; ben bir zamanlar adı hiç duyulmamış, araştırıp iyi olduğunu anladığım bir marka aldım. Sonra dünyada çok öne çıktı. Telefonu çok eskilerden beri tanınmış bir markaya almış birine alacaktık. Dizüstü bilgisayar ve tabletiyle uyumlu bir telefon. A a bir de ne görelim, fiyatının büyük bir bölümü devlete gidiyor. Yuvarlayıp yarısı desem başım ağrımaz.

Güya fiyat artışıyla mücadele edilip yerli teknolojik ürün üretimi destekleniyor. Halbuki atlar yine tersine yarışıyor. Evet, Türkiye’de düşük kaliteli, teknolojik olmayan ürün teşvik edilip kaliteli teknolojik ürün cezalandırılıyor.

Fiyatları baskılamak üzere ithal edilen ürün, daha kalitesiz olduğundan dolayı -öyle ahım şahım olmasa da- bundan daha yüksek kaliteli olan yerli ürünün üretimini kısar ve varolmayı sürdüren üretimi de daha kalitesizleşmeye zorlar. Bir yere kadar, ucuz ithalatla kalite düşürülerek fiyatlar artmıyormuş gibi gözükürülse de sonunda kalite daha fazla düşürülemez; sonra fiyat artışı, kalitesizlikte gizlenemez biçimde “ben buradayım” deyiverir.

Bir sanayi, teşvik edildiğinde -nasıl olsa zararı teşviklerle kapatılıyor- zararına çalışmaya

alışır. Bir kere alışıldı mı teşvikler kaldırılmaya çalışılsa da bu sefer tüm sanayi çökeceği için kaldırılamaz. Gelgeç olarak uygulanması ve kısa sürede uygun bir geçiş süreciyle kaldırılması gereken teşvik, kalıcılaşarak hedeflenenin tersi sonuç verir.

Ortaya çıkan tabloda kaliteli teknolojik ürünün kalitesiz teknolojik olmayan ürün cinsinden görelî fiyatı, dünya standartlarının 3 katı 4 katı kadardır. Karşılaştırmalı statik çözümlemede, herkese zarar vererek gönenç kaybına yol açan söz konusu durum, üretim ve tüketim yapısını kendisine uygun biçimde kemikleştirir ve yüksek ücretli nitelikli emeği ülkeden bir anlamda kovup ülkedeki emeği niteliksiz ve düşük ücretli olmaya kısıtlayarak çok daha büyük dinamik kayıplara yol açar. Sonra da “iş var, beğendiremiyoruz” mealinde hayıflanmalar duyulur olur; “hayır, sizde iş yok; beğenmediklerinizin atalete sevk ettiğiniz değerli emeği var” dense de hülyalı akıl bunu öyle kolayına anlamaz.

Enflasyon denildiğinde hemen bir oran akla geliyor; halbuki enflasyon fiyatların arttığı süreçtir. Bir çok şey, tek bir oranla ancak kaba hatlarıyla özetlenebilir. Düzenli fiyat artışı süreci, -her şeyden önce- daha fazla değer üretiliyor sanılıp daha az değer üretildiği süreçtir. Enflasyon, zenginlik yanılmasıdır. 100 para değerinde mal üretildiği zannedilirken 90 paralık değer üretilmişse fiyatlar, yüzde 11 artar. Türkiye’de 1970’lerden bu yana herhangi bir iktisadi çözümlemede veri olarak kullanılabilir sayılarla ortalama fiyat artış oranı yıllık olarak yüzde onun altına düşmüyor. Maliyetlerin hesaplandığı zamanla kazancın elde edildiği zaman arasında ortalama bir yıl olduğu varsayılsa üretime girilirken yapılan hesaplamalara göre değerinin yüzde onundan düşük değer üretiliyor.

Fabrik üretim, sürümden kazanma, iktisadi teknik terimiyle fiyat rekabeti yoluyla sermaye birikimi, nasıl zamana karşı yarışılan spor dallarında rekor süre azalır azalır bir yerden sonra yavaşlayıp neredeyse durma noktasına gelirse öyle durma noktasına geldi. Artık rekabetin ana yolu, kalite rekabetidir. Fiyat düşürerek rekabet gücü elde edilemiyor, aksine yitiriliyor. Dünyada kalitesiz, ucuz ürüne talep yok. Böyle üretim yaparsın yapmasına da değer üretemezsin.

Küresel piyasalarda rekabet, içeride başlar. Tek tek her ürün toplumun, dolayısıyla ekonominin bütünüyle ilgilidir. Teknoloji ve kültür, birbirinin içine yuvalanır. Her kültür teknolojiyle gelişir ve her teknoloji belli bir kültürle uygulanır. “Teknolojiyi alırım, kültürüme dokundurmam” yavanlığıyla bir yere varılmaz. Küresel ekonomide etkin biçimde var olmak, ülkeyi dünyadaki ileri teknolojiyle ve o teknolojinin içinde geliştiği kültürle uyumlu hale getirerek başlar. Uluslararası rekabet gücü, yabancı ürünlerle iç piyasada rekabet ederek olgunlaşa olgunlaşa kazanılır. Bunun içinde ilke olarak iç pazardaki göreceli fiyatların küresel piyasalardaki göreceli fiyatlardan sapmaması gerekir.

İktisatta beşeri sermaye olarak formüle edilen, kaliteli ve yüksek teknoloji ürünü talep eden çalışanın nitelikli emeğidir. Beşeri sermaye uzun süredir ekonomik gelişmenin ana kaynağıdır. Beşeri sermayenin artırılması, en az uzmanlaşmış teknik beceri kazandırmak kadar azla yetinmeyip hep daha fazlasını ve daha iyisini talep eden, kendine, yaşamına, sağlığına, rahatına, keyfine, çeşitliliğe, gezip tozmaya, kültürel ve toplumsal etkinliklere, yeni ürünlere, daha genel olarak yeniliklere düşkün, eskiden, donuk kalandan sıkılan insanların çoğalmasıyla mümkündür. Salt teknik eğitimle kalındığında beşeri sermaye büyümmez. Kendini sorgulamayan eminliklere dayalı olarak kalıp gibi dondurulmuş davranış ve düşünme formlarının tekrar tekrar kullanılmasını yaygınlaştırmak, emeği teknik olarak ne kadar donanımlı olsa da beşeri sermaye kılmaz; aksine ucuz emekliğe çeker.

Borçlanma sorununun çözümü borçları azaltmak değildir; tersine artması gerekir. Çözüm, ekonomik yükseliştedir. GSYH, öyle çok değil, 1 trilyon dolara geldiğinde borç sorunu kalmaz. Borç sorunu çözülsün bile Türkiye ekonomisinin sorunu çözülmez. Türkiye ekonomisinin, sağlıksız büyüme sonucu başta borcu olmak üzere uluslararası ekonomide karşılaştığı tüm sorunlar bir süreliğine ortadan kalksa bile döngü düzenin icabı olarak daha ağırlaşarak geri döner. Bunun üzerine bir de 20. yüzyılda zar zor uygulanan döngü düzenin küreselleşen dünyada uygulanmasının zor olmanın ötesinde imkansız olduğu fark edildiğinde, yükselişin yedi sekiz yıla yayılamayacağı, yükseliş sonrasında beklenebilecek olan bir yukarı bir aşağı yalpalamanın yerini ivmelenen düşüşün alacağı açıkça görülür.

Ekonomik ilişkiler güven değil güvensizlik üzerinde kurulur. Kimse kimseye güvenmemelidir, yoksa zarar görmesi neredeyse kaçınılmazdır. Koşullar ne olursa olsun yalnız kendi güvenmemene, kuşkuna güveneceksin. Türkiye’de şimdilerde olmazsa olmaz diye sunulan “güven”le kast edilen “itibar” (İng. *reputation*) olsa gerektir. İtibar, kısa sürede değil, uzun çok uzun sürede (onlarca yıl alır) kurulur ve kaybedilmesi kısa sürede değilse de kazanılması için gerekli sürenin çok az bir kısmında (3 - 5 yılda) mümkündür. Bir kere kaybedildi mi, bir daha tesisi mümkün değildir, meğer ki köklü değişiklikler gerçekleşsin ve uzun çok uzun süre varlığını sürdürüp gelişsin. Aksi durumda hissedilen itibar, şaka gibidir.

Teşvik, borçlanma, kısa dönemli algı yönetimi, uzun dönemli itibar tesisi, planlama, uluslararası karşılıklı bağımlılık, ekonominin sorunlarını eleyip gelişmesi için gereklidir. Güzel. Bunlar, farklı farklı amaçlar için kullanılan araçlar gibi görülse de kendi başlarına değerlendirilmeleri yanıltıcı olur. Değerlendirme temel sorunları çözme üzerinden yapılmalıdır; hangi aracın ne kadar beceriklice kullanıldığına bakılarak değil.

Devletin bırakın topa girmeyi sahaya inmediği Anglosakson iktisadi düşünmede devlet yerine siyasal değil ulusal bir aktör olarak hükümet kullanılır. Türkiye’de hem hakem olup hem de sürekli topa giren devlet, hükümeti üretip üstüne bir de bir siyasi partinin ya da sıklıkla bir siyasi koalisyonun hükümet olup devleti ele geçirmeye çalıştığı algısını yayar; durum biraz karışıktır. En iyisi çözümlemede Türkçe devleti kullanayım, İngilizceye hükümet diye çevireyim.

Türkiye’de “ne yapmalı” tartışmaları dönüp dolaşıp “nerede bu devlet”e varır. Tartışma derinleştikçe, devletin aranmasının nedeninin sorunların kaynağı olan devletten bizi kurtarması için olduğu aydınlanmaya başlar. Devletle devletten kurtulma çabalarının boşluğu hala anlaşılmadı mı? “Devlet, ekonomiden elini çeksin” absürtlüğü, geride bırakılmalıdır. Asıl ekonomi, devletten karşılıklı bağımsızlaşmalıdır. Aksi halde ne yapılırsa güzel şiirler gibidir ve hangi araç kullanılırsa güzel atlar gibidir; güzel ama ölmüş.

Daha yazılacak ne çok şey var; burada “[Ülkemin Kaçan Gönenci](#)” adlı kitabımda

yazdıklarına ek olarak temel konulardan yalnızca küçük bir bölümüne şöylece değinebildim.

Bana kalırsa şiirde ölmüş olan güzel at değil, çirkin padişaktır. Ölen padişah, güzel bir atın karnına tersten bağlanıp törenle dolaştırılmıştır. Ölü padişahın olmayan bakışına göre her şey tersine akar. Halbuki burada yazılanlara uygun olsun diye güzel at - güzel şiir - güzel politika eğretilmesini ölen güzel atmış gibi yaptım; genel anlayışımın farklı bir anlayışı sundum. Olsun, o kadar hata kadı kızında bile bulunur.